

Sebepojetí adolescentů z neúplných rodin

Denisa Šašinová

Bakalářská práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Denisa Šašínová**
Osobní číslo: **H140399**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Sebepojetí adolescentů z neúplných rodin**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti sebepojetí adolescentů, života neúplných rodin a sociálně pedagogické intervence.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.

Zpracování a vyhodnocení dat včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BLATNÝ, Marek a Alena PLHÁKOVÁ. Temperament, inteligence, sebepojetí: Nové pohledy na tradiční témata psychologického výzkumu. Brno: Sdružení SCAN, 2003. ISBN 80-86620-05-0.

NAKONEČNÝ, Milan. Psychologie osobnosti. Praha: Akademia, 2005. ISBN 80-200-0525-0.

POLEDŇÁKOVÁ, Ivana. Sebepojetí dětí a dospívajících v kontextu školy. Brno: Masarykova univerzita, 2009. ISBN 978-80-210-5085-3.

MACEK, Petr. Adolescence: psychologické a sociální charakteristiky dospívajících. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-348-X.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Hana Včelařová

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

23. ledna 2015

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2015

Ve Zlíně dne 23. ledna 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 24.2.2015

Paštinová

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá sebepojetím a sebehodnocením adolescentů z úplných a neúplných rodin. V teoretické části jsou vymezeny základní pojmy, mezi které patří sebepojetí, období adolescence, úplná a neúplná rodina. Sebpoejetí se utváří v primární skupině, což je rodina. Bakalářská práce tedy v praktické části zkoumá, zda a jaký má dopad na sebepojetí adolescentů rodina neúplná. Výsledků docílí následným srovnáním výpovědí adolescentů, kteří žijí v úplné rodině a výpovědí adolescentů z neúplné rodiny. Na závěr poukáže na možnosti využití intervence sociálního pedagoga.

Klíčová slova: sebepojetí, sebehodnocení, období adolescence, úplná a neúplná rodina

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with the self-concept and self-rating of adolescents from two-parent and single-parent families. The theoretical part defines basic concepts, which includes self-concept, the period of adolescence, complete and incomplete family. Self-concept is formed in the primary group, which in this scenario is the family. In practical part, the thesis examines the overall impact an incomplete family may or may not have on an adolescent's self-concept. The results are obtained by comparing testimony from adolescents who live in a two-parent family and those from a single-parent family. In conclusion, the study points to the possibility of using intervention by social pedagogue.

Keywords: self-concept, self-rating, the period of adolescence, complete and incomplete family

Děkuji paní PhDr. Haně Včelařové za vedení, cenné rady, připomínky a trpělivý přístup v průběhu zpracování mé bakalářské práce. Rovněž děkuji studentům středních škol za ochotu a čas strávený při vyplňování dotazníku. Poděkování patří také mé rodině za podporu a pomoc během mého studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 SEBEPOJETÍ	11
1.1 OBSAH SEBEPOJETÍ.....	13
1.1.1 Sebehodnocení	14
1.1.2 Sebeúcta	15
1.2 OBRANY SEBEPOJETÍ	15
2 OBDOBÍ ADOLESCENCE	17
2.1 ZMĚNY V OBDOBÍ ADOLESCENCE	18
2.2 SEBEPOJETÍ ADOLESCENTŮ.....	19
2.2.1 Měření sebepojetí u adolescentů	19
3 RODINA	21
3.1 FUNKCE RODINY.....	21
3.2 SOUČASNÁ RODINA	23
3.2.1 Neúplná rodina	24
3.2.1.1 Dopady vzniku neúplné rodiny.....	25
3.2.2 Rekonstituovaná rodina.....	25
II PRAKTICKÁ ČÁST	27
4 DESIGN VÝZKUMU	28
4.1 CÍL VÝZKUMU	28
4.2 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	28
4.3 STANOVENÍ VÝZKUMNÝCH HYPOTÉZ	29
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	29
4.5 VOLBA VÝZKUMNÝCH METOD A TECHNIK.....	29
4.6 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	29
5 ANALÝZA DAT DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	30
5.1 INTERPRETACE DAT	41
5.1.1 Diskuse	42
ZÁVĚR	43
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	45
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	47
SEZNAM GRAFŮ	48
SEZNAM TABULEK	49
SEZNAM PŘÍLOH	50

ÚVOD

Dříve se na sebepojetí nahlíželo jako na globální a celistvou představu o sobě, která je stejná v čase a situacích. Nyní už víme, že to není pravda. Jako první na to poukázal William James, který je považován za zakladatele psychologie Já. Já rozdělil do dvou odlišných aspektů. První je Já jako subjektu duševní činnosti (poznávající Já) a druhý aspekt je Já jako objektu duševní činnosti (činné Já). Touto studií obohatil psychologii o nepostradatelnou část, na kterou navazuje spousta autorů.

Právě v období adolescence, čili dospívání, přibývají starosti, povinnosti a zodpovědnosti, u kterých je už potřeba zdravý pohled na sebe. Při nárůstu informací a zkušeností se totiž sebepojetí vyvíjí a mění. Při špatné tvorbě by mohlo dojít k podceňování se, nebo naopak k přeceňování se. Úkolem sociální pedagogiky je tedy zajistit intervenci. Také příliš rychlé změny sebepojetí, které mohou být zapříčiněné například nějakou těžkou životní zkušeností, by mohly mít za následek selhání jedince. Mezi poruchy Jáství se řadí také autismus, což vysvětluje, že lidé s touto poruchou nemají žádná pouta s druhými. Není zde žádná sociální interakce, převládá špatná komunikace a představitost. Za těchto podmínek se neutváří žádné sebepojetí.

V první kapitole se zaměříme na samotný pojem sebepojetí. Tento pojem je často zaměňován za pojem sebevědomí, což však není totéž. Ujasníme si historické zakotvení pojmu. Řekneme si, co je obsahem sebepojetí a zároveň co není.

V druhé kapitole se zaměříme na období adolescence. Co je jeho obsahem, co vše se v tomto období mění a jak to všechno samotní adolescenti prožívají. Opět zde zakomponujeme vývoj dětí v neúplných rodinách. V této kapitole také nahlédneme na sebepojetí v období adolescence.

V poslední, čili třetí kapitole, se budeme zabývat rodinou. Dále se budeme věnovat funkcím rodiny, především v závislosti na vývoji dětí v této primární skupině. Nejvíce se zaměříme na rodiny neúplné, kterých v dnešní době stále přibývá.

Sebepojetí se utváří v primární skupině, což je rodina. V realizovaném kvantitativním výzkumu jsme tedy u adolescentů zkoumali, zda má vliv na jejich sebepojetí, když vyrůstali v rodině neúplné. Budeme také zkoumat, jestli se objevují rozdíly v sebepojetí adolescentů z úplných a neúplných rodin a čím adolescenti hodnotí své sebepojetí.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SEBEPOJETÍ

V této kapitole se budeme zabývat vysvětlením hlavního pojmu, což je sebepojetí. Definovat tento pojem však není jednoduché. Mnoho autorů, kteří se tímto tématem zaobírají, mají mnoho rozdílných vysvětlení a mnoho různých pohledů na tuto problematiku. Existuje také mnoho obdobných názvů sebepojetí, které některé skupiny autorů považují za totéž a jiní zase jako něco úplně rozlišného.

V nejobecnějším smyslu je sebepojetí proces vnímání sebe samého. Tento proces se vytváří pomocí zkušeností s prostředím. Nejdůležitějším kritériem je názor významných druhých. Pokud však mluvíme o sebepojetí, musíme brát na vědomí, že se jedná pouze o hypotetický konstrukt. Tento konstrukt vysvětluje chování a prožívání člověka. Nejedná se však o reálně existující jev. (Blatný, 2003, s. 92 citace podle Shavelson, Hubner a Stanton, 1976, s. 411)

Sebepojetí je tedy chápáno jako složitý konstrukt, který obsahuje všechno, čím se člověk zhodnocuje. Mezi tyto hodnoty patří například vlastnosti, vědomosti, schopnosti, postoje a sociální role. Jsou to hlavně sebepofilující charakteristiky, na kterých závisí, jak bude s danou informací naloženo. (Blatný, 2003, s. 92 citace podle Papica, 1985, s. 19)

Nyní si řekneme něco o pojmosloví. Dříve mělo označení pro vnímání sebe samého mnoho různých názvů. Většina je však v angličtině, protože většina odborníků tohoto tématu jsou Američané. Některé názvy nemají dodnes český ekvivalent, proto se budeme zabývat tedy i anglickými názvy. Hlavní je rozdíl mezi pojmy „I“ a „Self“, což znamená v češtině „já“ a „sebe, sobě“. Právě slovo „self“ označuje sebepojetí. Rogers rozvádí překlad pojmu sebepojetí na „self-concept“. Můžeme se také setkat se starším českým názvem pro sebepojetí, kterým je „Jáství“.

Vývoj sebepojetí vzniká zásadně v dětství za pomoci socializace. Dítě ví, co má rádo a co mu působí radost. Ví však také, co nemá rádo a co mu nepůsobí radost. To však kolikrát nekoresponduje se správným společenským chováním. A toto je chvíle, kdy se dítě musí vzdát svého vlastního egoismu a přijmout společenské normy. Tyto „cizí“ hodnoty dítě přejímá od rodičů, kteří jsou zdrojem jeho pocitu jistoty. Říká se tomu sociální závislost a ta se postupem času mění například na vrstevníky, skupinu (např. parta či školní třída). V dospělosti může být tato sociální závislost zaměřena na náboženské či politické ideologie. Právě zde vzniká hodnocení sebe samého, protože si připisujeme vlastnosti ostatních. Někdy chceme být sami sebou, ale jindy si musíme podmanit cizí vlastnosti. Tím vzniká

sebepojetí, které obsahuje soud o sobě samém a citový vztah k sobě samému. Vyvinuté sebepojetí se v psychologii označuje jako ego, což vzniklo z latinského slova já a má 2 roviny: 1. Reálné ego – jak se vidíme, 2. Ideální ego – čím bychom chtěli být. Rozdíly mezi těmito rovinami nám ukazují, jak jsme spokojeni či nespokojeni se sebou samým. (Nakonečný, 1995, s. 43)

Balcar (1983) však rozdělení ega Nakonečného na reálné a ideální ještě více rozvedl. Popisuje 5 významů obrazu „já“:

1. Zobrazení: „Jsem...“

Člověk si prostřednictvím sebepojetí dělá o sobě jakýsi obraz, který ale nemusí zcela odpovídat skutečnosti. Napomáhá nám k nashromáždění informací o sobě a o tom, čeho jsme a nejsme schopni. Obsahuje informace například o sobě, o našem vzhledu, vlastnostech a vztazích. Tento sebe-obraz se dá zkoumat metodami, kdy člověk poskytne informace o sobě samém. Avšak někteří autoři tyto metody zpochybňují, protože mohou respondentovi vnucovat některé předepsané nabídky, to se týče dotazníkových metod. U rozhovorů je pak také problém. Při rozhovoru respondenti řeknou o sobě daleko méně, než o sobě vědí.

2. Hodnocení: „Mám být...“

Obraz, který je popsán v prvním bodě, máme tendence hodnotit. Toho hodnocení je především citové, například zda se máme rádi, či ne, zda jsme zklamáni, či hrdí, atd. Hodnotí se vlastně rozdíl mezi tím, jací jsme a jací bychom chtěli být. Další vysvětlení pojmu sebehodnocení popíšeme v další kapitole.

3. Směřování: „Chci být...“

Na rozdíl od hodnocení, je toto činná složka. Zde si určujeme cíle, které směřují k našim ideálům. Dalo by se říci, že je to motivace pro budoucí fungování člověka. Nemusí se však jednat pouze o kladnou motivaci. Balcar jako příklad záporné motivace uvádí výrok, který vstěpují rodiče svým dětem „Skončíš na šibenici“. Někdy tedy můžeme před hledáním naděje, usilovat o odstrašení.

4. Moc: „Mohu učinit...“

Tato složka člověka obsahuje informace o tom, čeho můžeme dosáhnout vlastní snahou. Člověk, jako společenský tvor, je obklopen lidmi, vztahy s ostatními, věcmi a událostmi. Všechny tyto aspekty nás ovlivňují a je otázka, komu přičteme úspěch. Hrají zde roli dva základní pojmy. První je zobecněné očekávání „vnější kontroly“ a to znamená, že úspěchy

či neúspěchy připisujeme okolnostem. V druhém případě zobecněném očekávání „vnitřní kontroly“ připisujeme výsledky vlastním schopnostem. Těmito způsoby se pak člověk vyrovnává s nadešlými situacemi.

5. Role: „Mám učinit...“

Každý z nás své chování přizpůsobuje společnosti, kde se právě nacházíme. Toto chování měníme prostřednictvím sebepojetí, které nám říká, jak se máme v této společnosti chovat. (Balcar, 1993, s. 157-158)

Sebepojetí není samostatný celek, ale obsahuje mnoho podsložek, které si vymezíme a vysvětlíme v následující kapitole.

1.1 Obsah sebepojetí

Jak už jsme již zmiňovali, sebepojetí se utváří socializací a interakcí. Vytvářet se tedy začíná v rodině, jakožto primární skupině. S přibývajícím věkem se sebepojetí mění, protože přibývají nové zkušenosti, poznáváme nové lidi a prostředí. Mění se tedy na základě informací o sobě a okolí. U každého jedince se samozřejmě sebepojetí utváří jinak, ale obsahuje také některé stálé složky.

Obsahem sebepojetí se zabývali především Kreitlerová a Kreitler. Potvrdili také to, že se sebepojetí stále mění a rozšiřuje. Narazili také na zajímavost, že různé věkové skupiny popisují sebe různými kategoriemi. Například adolescenti (16 – 20 let) používají k sebepopisu emoce, činnosti a fyzické charakteristiky. U dospělých (20 – 60 let) se vyskytovaly spíše pasivní činnosti, majetek, interpersonální vztahy a způsob provádění činností. Poslední skupinou byli senioři (60 – 90 let), kteří také upřednostňovali pasivní činnosti, dále hodnocení a soudy a také stavy (síla, zdraví, atd.). Obecně by se tedy dalo říci, že se sebepojetí s narůstajícím věkem rozšiřuje různými směry. Obsah sebepojetí konkrétně u adolescentů rozvedeme v další kapitole. (Blatný, 2003, s. 105-106)

Každý z nás se definuje jinak a něčím jiným. Sebepojetí tedy obsahuje souhrn všeho, co považujeme za své. Může sem patřit majetek, vztahy, postavení ve společnosti, atd. Obecně můžeme tyto aspekty rozdělit do kategorií, které každý z autorů definuje jinak. My budeme používat dělení podle Blatného (2003, s. 95) na materiální, sociální a duchovní složky Já:

Materiální obsahuje majetek, vlastnictví, osobní věci. Například můžeme být hrdí za to, že máme luxusní automobil nebo velký dům. Do této skupiny patří také představy o tělesném já. Například jak vypadáme, jak bychom chtěli vypadat a co bychom chtěli na nás změnit.

Sociální složka obsahuje pro nás zpětnou vazbu od druhých. Může sem patřit také například to, jaké máme postavení či roli. V obrazu druhých můžeme mít také určitou pověst nebo „jméno“. Někdo nás může hodnotit na základě účasti v nějaké organizaci.

Poslední složka je duchovní. Je to vnitřní pohled na sebe. Obsahuje náš charakter, vlastnosti, postoje, morální soudy a hodnoty. Můžeme být například hrdí za naši poctivost a pracovitost, ale ne za automobil, který jsme si za to koupili.

Nyní si vysvětlíme dva hlavní pojmy, které úzce souvisí se sebezpojetím a jsou jeho součástí.

1.1.1 Sebehodnocení

Řada autorů se ztotožňuje s názorem, že sebezpojetí je slovním ekvivalentem pro sebehodnocení. My se však přikláníme k opačné skupině autorů, kteří tvrdí, že je sebehodnocení část sebezpojetí. K tomuto názoru se přikláníme, protože bylo na toto téma realizováno mnoho výzkumů. Například McGuire a McGuirová zjistili, že sebehodnotící složka představovala pouze 7% výpovědi o sobě.

Sebehodnocení je emoční část sebezpojetí, kde uchováváme pocity k sobě. Tento aspekt je pouze deskriptivní, kdy posuzujeme a oceňujeme své osobní já. Objevují se zde například pocity osobní hodnoty, jakou jsou pýcha, hrdost, arogance nebo pokora, skromnost, stud, atd. (Smékal, 2004, s. 353) Dle Statta (2003, s. 139) obsahuje sebehodnocení to, jak se má člověk rád a čeho je podle sebe hoden.

Sebehodnocení vzniká na základě porovnávání a pozorování vlastní osoby a její činnosti. Toto hodnocení nabývá významu hlavně posílením z prostředí (od významných druhých). Mnoho vývojových studií poukazuje na fakt, že základní kritéria sebehodnocení vznikají v dětství, čili v rodině. Tyto studie vyvozují velmi úzký vztah mezi sebehodnocením dítěte a jeho oporou v rodině. Hodnocení vlastní osoby se v pozdějším věku adolescence mění vlivem vrstevníků. (Blatný a kol., 2010, s. 126)

Sebehodnocení obsahuje dva základní aspekty: pozitiva a negativa. Mnoho autorů se věnuje negativním aspektům, které jsou předvídatelné. Ale pozornost by měla být věnována spíše přehnaným pozitivním aspektům, které jsou podceňovány. V dnešní době se však

řada autorů již zabývá i pozitivním aspektům, které mohou být také škodlivé. Jedinec s vysokým sebehodnocením často zažívá selhání, protože si klade nadhodnocené a přemrštěné cíle. Nachází se zde ještě jeden aspekt, který může být ještě více nebezpečný než nízké či vysoké sebehodnocení a tím je stabilita. (Blatný a kol., 2010, s. 128-129)

Dalším z pojmů, svázaným se sebepojetím, je sebeúcta.

1.1.2 Sebeúcta

Nyní si vysvětlíme, co pojem sebeúcta znamená.

Sebeúcta je hlavní součástí sebehodnocení. Tento pojem by se mohl často plést s důstojností. Jsou téměř totéž s tím rozdílem, že sebeúcta klade větší důraz na sebeoceňování. Obsahem sebeúcty je vědomí, jak se nám daří dosahovat cílů, které jsme si určily za důležité. Vzhledem k předcházejícímu kritériu se nám sebeúcta dělí na dva typy: externalistický a internalistický. (Smékal, 2004, s. 353)

Externalistický typ obsahuje přenášení svých pudových přání, konfliktů a nálad do okolí. Tento typ si buduje sebeúctu na základě toho, jak je respektován a uznáván ve společnosti. Pojem internalistický znamená začleňování či vsřebávání do vlastní psychiky nebo osobnosti. Ideje, myšlenky, hodnoty a postoje tedy přijímáme za své. (Hartl, 1993, s. 50 a 81)

Problém může nastat s nízkou sebeúctou, která vzniká v dětství a je závislá na prožitcích. Člověk s nízkou sebeúctou je pak přímo závislý na názorech ostatních, které pokládá za své. Tím pádem potlačuje svou individualitu a samostatnost. Jedinec má avšak vysoké očekávání od ostatních a zároveň velký strach. Nakonec stejně očekává pouze zklamání. (Satirová, 2007, s. 20)

Další velkou součástí sebepojetí jsou jeho obrany. Tyto obrany se spouští při špatných vlivech na sebepojetí. Jsou to složité mechanismy, které si vysvětlíme v následující kapitole.

1.2 Obrany sebepojetí

Už jsme si řekli, jak se sebepojetí utváří, vyvíjí a co obsahuje. Nyní si tedy ukážeme, jaké mohou nastat problémy s tvorbou sebepojetí, co je ovlivňuje a jak je řešíme.

Například právě rodiče mohou ovlivnit vývoj sebepojetí u dítěte tak, že vznikne intrapsychický problém. Mluvíme zde o vztahu já s organickou zkušeností. Dítě si najde nějakou organickou zkušenost, která ho uspokojuje. Následně mu rodiče řeknou (ovlivní ho), že dané chování je špatné. Dítě pak své organické zkušenosti staví do ústraní, protože převzal

názor od významných druhých, že je takové chování hříšné. To pak může mít za následek zdrženlivost a potlačení osobních přání a fantazií. Problém nastává v tom, že lidská bytost vyžaduje soulad mezi Já a organickou zkušeností. Tím pádem může být organická zkušenost špatně uvědomována a může to vyvolat obrany sebepojetí. (Říčan, 2007, s. 177)

Mezi naše hlavní pocity jistoty patří stálý obraz o sobě a o světě. Avšak změna v sebepojetí může vyvolat dočasnou ztrátu jistoty a orientace, což může vyvolat úzkost. Nová zkušenost o sobě nás ohrožuje, takže se snažíme naše sebepojetí uchovat. Nejčastěji se to děje pomocí nepřijetí nové zkušenosti, což je jedna z hlavních obran. Pokud je tato obrana příliš slabá či silná, tak vede k selhání: buď narušíme započaté činnosti nepodstatnými událostmi, nebo se nestihneme včas přizpůsobit závažným skutečnostem. Mezi psychologické obrany patří mnoho druhů, avšak základem všeho je zkreslení vnímané skutečnosti. Nyní si popíšeme pár základních prvků:

1. Popření – zde člověk situaci zkresluje tak, že ji prožívá jako méně hroživou
2. Vytěsnění – zde člověk brání uvědomění si vlastních citů
3. Regrese – zde člověk uniká tím, že se chová jako dříve, jako mladší s menšími schopnostmi a dovednostmi
4. Projekce – základem toho zkreslení je vcítění se do citů a myšlenek druhých (Balcar, 1983, s. 161–164)

V další kapitole si vymezíme období adolescence a aplikujeme dosavadní poznatky o sebepojetí na toto konkrétní období vývoje člověka.

2 OBDOBÍ ADOLESCENCE

Adolescence je velmi významné období v životě člověka. Z dítěte se stává dospělý člověk, na kterého jsou kladeny jiné nároky než doposud. Najednou se jedinec může sám rozhodovat a bere za své rozhodnutí zodpovědnost.

Adolescence je období vývoje člověka mezi pubertou a dospělostí. Emocionální, morální a inteligenční stránka vývoje se nemění zároveň. Avšak vzájemný vztah těchto složek vývoje má psychologický význam. (Statt, 2003, s. 3 – 4)

Toto období je význačné tvorbou vlastní identity a hledáním odpovědi na otázku „Kdo jsem?“. Výsledkem tohoto období by měl být vyzrálý dospělý člověk se svým názorem a pohledem na svět a také hlavně se zdravě vyvinutým sebepojetím. Adolescence trvá zhruba od 15 do 20 let (Vágnerová, 2000, s. 253).

V dnešní době řeší adolescenti svou budoucnost. Rozmýšlí studium nebo zaměstnání. O jednu nebo o dvě generace dříve adolescenti již v tomto věku pracovali a stěhovali se od rodičů. Nyní je však situace jiná a jsou otevřeny mnohé možnosti. Některá zaměstnání požadují studium, tím pádem se osamostatnění oddaluje a mnozí adolescenti posouvají osamostatnění na dobu po několikaletém studiu. (Carr-Gregg, Shale, 2010, s. 57)

Doposud se všechny vývojové změny děly převážně nevědomě. Nyní však narůstají nároky a očekávání, které si mladý člověk uvědomuje. Jedná se o rozvoj identity, se kterou souvisí i názor druhých. Vznikají nám tedy požadavky na genderovou roli a požadavek na zvýšenou péči o svůj vzhled. S těmito požadavky souvisí první období dospívání, kdy se uskutečňuje zvýšená konformita k vrstevnickým skupinám a snížená tolerance k ostatním. Projevuje se to například teenagerovskými styly odívání. Toto období však netrvá dlouho a adolescent se s těmito změnami vyrovná - konformita s tolerancí se poté vrací do normálu. (Janošová, 2008, s. 209 – 212)

Na vývoj jedince a budoucí život může mít značný vliv výchovný styl, v jakém dítě vyrůstalo. Nyní si vysvětlíme tři základní typy:

Autoritativní – rodič zde představuje autoritu, která přikazuje a musí se poslouchat. Hodně často trestá a spíše nerespektuje přání a potřeby svých dětí, tím pádem téměř neposkytuje žádnou samostatnost. Tato výchova pak vede k poslušnému až patetickému dítěti nebo naopak k bouřlivému, které má problém s autoritou jiných.

Liberální – tento výchovný styl je pravým opakem autoritativního. Zde klade rodič požadavky jen zřídka a nekontroluje jejich splnění. Chová se pateticky k výchově. Dítě takto vychované mívá nízký výkon, nepozornost a nezodpovědnost k plnění úkolů.

Demokratický – zde výchova probíhá pomocí diskuzí a domluvy. Rodič je chápavý, má porozumění a působí příkladem, ne tresty. Děti pak mají v rodiči důvěru a učí se spolupráci s lidmi. (Krátká, 2011, s. 83)

Dále si popíšeme změny jedinců v období adolescence, na který nemá vliv výchova, rodiče ani okolí.

2.1 Změny v období adolescence

Kvůli změnám, které přišly po období rané puberty, nastává mnoho nových situací. Tělo dospělo konečného vývinu, očekává se dospělých názorů a zodpovědné chování. To vše přináší i změnu pohledu na sebe samu.

Období adolescence je jedno z nejdůležitějších stádií, kde jedinec přechází ze stádia dítěte k dospělosti. U děvčat začíná toto období kolem šestnáctého roku a u chlapců o rok později. Adolescent přijímá status dospělého při několika faktorech. První z faktorů je dovršení osmnácti let, což znamená právní zodpovědnost. Někdo definuje svou dospělost odchodem z domova a osamostatněním se. U poslední skupiny dochází k dospělosti ekonomickou nezávislostí, která je spojená s volbou povolání. (Binarová in Šimčíková-Čížková, 2008, s. 111)

V tomto období vývoje člověka by mělo být utvořeno nové pojetí vlastní identity. Doposud byla identita definována hlavně názory ostatních, zejména rodičů a jiných autorit. Nyní však adolescent objevuje nové a atraktivnější varianty sebe sama. Mění tedy svůj vzhled, má jiné pocity, prožitky a myslí jinak. Právě tyto změny vedou k flexibilitě a nové schopnosti využívat jiné způsoby řešení. (Vágnerová, 2000, s. 222 a 259)

Dalším důležitým úkolem v tomto období je zbavit se závislosti na rodičích. Adolescenti také více času tráví s přáteli. Pevné přátelství patří mezi nejdůležitější aspekt této životní etapy. Mladý člověk chce také nalézt své místo v životě. Jít na školu, která nás baví nebo začít pracovat. (Carr-Gregg, 2012, s. 34 – 35)

Výše zmíněná změna, která spočívá v objevení schopnosti využívat jiné a hlavně nové způsoby řešení, souvisí i s rozvojem adolescentovi emocionálnosti.

2.2 Sebepojetí adolescentů

V této kapitole si řekneme, jak se tvoří sebepojetí adolescentů. Dále si uvedeme aspekty, které jsou pro jeho tvorbu důležité.

Odolnost proti problémům a strádání dospívajících nám může zajistit několik aspektů. V první řadě potřebují rádce. Může to být kdokoliv, kdo umí naslouchat a máme v něj důvěru. Nemusí to být zásadně rodič. Dalším aspektem, který pomáhá pozitivně tvořit sebeobraz, je být v něčem dobrý. Věnovat se nějaké činnosti, ve které si připadáme nepostradatelně. Dále by měli rodiče projevovat, ukazovat a hovořit o svých emocích. Dále by měli adolescenti vědět, že život má smysl a poukázat jim, že ten smysl nenajdou v kouření, alkoholu ani drogách. Posledním důležitým aspektem je pozitivní myšlení. Adolescenti, kteří věří, že všechno dobře dopadne a tím si dodávají důvěru, jsou pak nakonec odolnější než ti, kteří si nevěří. (Carr-Gregg, 2012, s. 29 – 31)

V tomto období je sebepojetí důležitou složkou dospívání. Adolescenti více dbají o svůj vzhled. Tomu napovídá fakt, že podle výzkumů drží mnoho dívek tohoto věku dietu. Problém spočívá v tom, že ji aplikují většinou dívky, které mají přiměřené proporce a žádnou z diet nepotřebují. Roste zde riziko onemocnění poruchou příjmu potravy. U chlapců je toto vnitřní prožívání méně patrné a víme o něm mnohem méně. Avšak zatímco dívky usilují o štíhlou postavu, tak chlapci usilují o velkou a silnou postavu vybavenou svalovou hmotou. Z toho důvodu se může u chlapců objevit užívání steroidů. (Janošová, 2008, s. 214 – 215)

V další podkapitole si řekneme, jak se takové sebepojetí měří, a která metoda byla vymyšlená právě pro adolescenty.

2.2.1 Měření sebepojetí u adolescentů

Nyní si vysvětlíme několik metod pro zjištění míry sebepojetí, které se používají v praxi. Patří mezi ně sebesuzovací škály, metody volné výpovědi, sledování reakčního času na podnětová slova a strukturované dotazníky.

Mezi nejznámější metody patří Q-třídění. Toto třídění obsahuje nejčastěji 100 výroků o sobě, které pak musí respondent roztrždit do kategorií. Další metodou jsou sebesuzující škály, které obsahují dva protikladné póly. Respondent se pak musí rozhodnout o míře svého souhlasu pomocí pěti až devíti bodových škál. Tyto škály však předurčuje výzkumník, což je často kritizováno, a proto se také často používá metoda volné výpovědi. V této

metodě musí respondent v jistém časovém úseku napsat o sobě jakékoliv výpovědi. Další skupinou jsou strukturované dotazníky, které jsou kritizovány za omezené výroky. (Blatný a kolektiv, 2010, s. 134)

Největší pozornost věnujeme sebehodnotícím škálám, které zkoumají vztah k sobě. Mezi nejoblíbenější patří Rosenbergova sebehodnotící škála, kterou následně využijeme v praktické části. Vznikla hlavně pro adolescenty, ale je aplikovatelná i na další skupiny. Obsahuje deset výroků, na které musí respondent odpovědět pomocí čtyřbodové škály (absolutně souhlasím, spíše souhlasím, spíše nesouhlasím a absolutně nesouhlasím). Výpovědi jsou obodovány a následně sečteny. (Blatný, 2003, s. 128)

Na vývoj sebepojetí má značný vliv rodina a výchova. V následující kapitole si vysvětlíme principy a funkce rodiny.

3 RODINA

V této kapitole se budeme zabývat rodinou, jako primární skupinou, kde se utváří sebepojetí dítěte. Dle Průchy, Walterové, Mareše (2013, s. 248) je rodina „Nejstarší společenská instituce. Plní socializační, ekonomické, sexuálně-regulační, reprodukční a další funkce. Vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu. Z hlediska sociologického je formou začlenění jedince do sociální struktury. „

Co je tedy podstatné na rodině? Rodinu netvoří manželé, ani když bydlí a žijí spolu, netvoří ji ani bezdětné páry, rodinu nemusí vytvářet ani výhradně muž a žena. Hlavní podstatou vzniku rodiny je potomstvo. Při narození dětí vzniká rodina a to i například nesezdaným párům. (Veselá a kol., 2003, s. 11)

Rodinu lze definovat několika způsoby z několika pohledů. Jinak nám ji definuje právník, jinak psycholog, jinak sociolog, atd. Nejzajímavější definice je však z pohledu dětí. Pro děti jsou rodiče ti, kdo se k nim chová mateřsky a otcovsky. Rodiče jsou s dítětem od začátku všeho a jsou jemu nejbližší, takže mohou ovlivňovat jeho vývoj v nejcitlivějších fázích. Rodiče dávají dítěti tu nejzákladnější životní jistotu. (Matějček, 1994, s. 15 -17)

Rodina tvoří bezpečné zázemí pro partnery a děti. Ve fungující rodině se objevuje vzájemné uspokojování potřeb. Říká se tomu pravá vzájemnost. Občas však musí dojít k rozdílnostem. Je to běžná situace, která se řeší dohodou nebo kompromisy. Může ale dojít k falešné vzájemnosti, kdy vztah vypadá harmonicky, ale partneři své nevyřešené nebo potlačené konflikty udržují v sobě. Takové rodiny se bojí odmítnutí okolí. (Praško, 2007, s. 40 – 41)

V další kapitole si upřesníme funkce, které by měla rodina splňovat.

3.1 Funkce rodiny

Fungování rodiny má svá pravidla, která by měla být v soužití individuálních jedinců splňována. Nyní si vysvětlíme jednotlivé funkce rodiny, a jak jednotliví autoři vnímají funkčnost rodiny.

Dle Matouška (2014, s. 17 – 19) se funkční rodina definuje nejvhodnějším prostředím pro výchovu dětí, ideálním prostředím pro vztah dospělých, naplněním hlavních životních po-

třeb, ustálenými společnými činnostmi, vyhrazenými způsoby řešení konfliktů a vzájemnou upřímnou komunikací.

Dle Havlíka (2002, s. 68) se funkční rodina vymezuje emocionálním zázemím, pocitem jistoty, bezpečí, uspokojení a uznání, místem základních zkušeností a základnou pro vstup do společnosti.

Dle Kotě, Trpišovské a Vacínové (2013, s. 69 – 70) shledávají primární funkcí rodiny otázku zachování lidstva, které je dáno společným soužitím, vzájemnou morální odpovědností a vztahy podpory, pomoci a solidarity.

Nyní si definujeme jednotlivé funkce rodiny:

Biologicko-reprodukční

Biologicko-reprodukční funkce představuje formu sexuálního soužití, které má zajistit pokračování rodu. Dříve byl hlavní smysl sexuálního soužití pečeti dítěte. Avšak rozvoj anti-koncepce oddělil sexualitu od manželského svazku. Následkem zůstává oddalování sňatků. Za zmínku také stojí situace rostoucího počtu dětí, kteří se rodí mimo manželství – toto téma více rozpracujeme v kapitole Neúplná rodina. Nejzávažnějším problémem zůstává to, že ve vyspělých zemích je patrný pokles porodnosti, který je zapříčiněn nedostatečným plněním bio-reprodukční funkce. (Havlík, 2002, s. 68 – 69)

Ekonomicko-zabezpečovací

Tato funkce definuje materiální uspokojení členů rodiny. V současné době se nejedná o funkci výrobní, neboť členové vykonávají své zaměstnání mimo domov. Právě čas, který jsou ochotni, schopni či nuceni obětovat členové rodiny pro ekonomické zabezpečení, je pravým ukazatelem vývoje společnosti (ne jen ekonomického). Koťa, Trpišovská a Vacínová (2013, s. 71)

Emocionální funkce

Důraz na tuto funkci začal být kladen až po ústupu produkční funkce rodiny. Do této skupiny patří citové zázemí, osobní vztahy a stabilita emocí. Potřeba emočního zakotvení je spjata s tvorbou domova. Jedinec se v prostředí domova může odreagovat od problémů mimo domov (škola, zaměstnání, vnější svět). (Havlík, 2002, s. 70 – 71)

Dle Kotě, Trpišovské a Vacínové (2013, s. 70) je na emocionální funkci vázána také funkce domestikační, což je touha někam patřit a mít někde vlastní domov. Koťa, Trpišovská a Vacínová (2013, s. 71)

Socializačně-výchovná

Tato funkce nabývá důležitosti hlavně v období pubescence a dospívání, kdy vzrůstá vliv vrstevníků na jedince. Měla by pomoci jedinci v začlenění se do společnosti a jejich vztahů. V současné době nastává problém s rozvodovostí a následným střídáním rodičů, čili i střídání citových vazeb. (Kot'a, Trpišovská a Vacínová, 2013, s. 71)

Rodina se však postupem času mění. Tyto změny byly naznačeny v jednotlivých funkcích, ale jakých výsledků tyto změny dosáhly, si řekneme v následující kapitole s názvem současná rodina.

3.2 Současná rodina

Jak již bylo zmíněno výše, rodina patří mezi nejstarší společenské instituce. Je tedy téměř jasné, že se pojetí rodiny v čase mění.

Mezi jednu z hlavních změn současné rodiny je změna rolí. V tradičním manželství byly role dány. Muž měl za povinnost funkci ekonomicko-zabezpečovací, čili zajistit rodině materiální zázemí. Mohl také manipulovat s financemi, rozhodovat, volně se pohybovat. Žena měla na starost rodit děti, starat se o ně a přizpůsobovat se muži. V současné rodině však toto již nefunguje. (Holá, Westphalová, Kováčová, Spáčil, 2014, s. 29)

Další trendy současné rodiny spočívají v oddalování sňatků a rození dětí, zvyšování počtů nesezdaných soužití, zvyšování rozvodovosti, snížení ochoty jedinců po rozvodu zakládat novou rodinu, a že vyspělejší společnosti snižují počet dětí v rodině. (Kot'a, Trpišovská a Vacínová, 2013, s. 77)

Například právě snižování sňatečnosti má více příčin. Jednou z příčin může být větší svoboda obyvatelstva podporující právě svobodný životní styl. Druhou příčinou je stálé zvyšování nákladů, což obnáší i život s rodinou. Ze stejného důvodu nám klesá i porodnost. Kvůli vysokým nákladům si člověk snadno rozmyslí, zda má žít 2 děti nebo 10. Zvyšuje se taktéž rozvodovost manželů. Prudce se zvýšila po roce 1919, kdy byl rozvod zákonem usnadněn. (Veselá a kol., 2003, s. 41 – 45)

Proměna současné rodiny také spočívá v tom, že více roste zaměstnanost žen a mužů. Z toho vyplývá, že mnohem více času než dříve, rodiče stráví mimo domov. Tím pádem i činnosti, které dříve vykonávala rodina, teď za sebe nechávají dělat společenské služby typu prádelna, jídelna a školní družina. I přímá komunikace rodiny upadá, protože žijeme v čím dál více technické době. (Špaňhelová, 2010, s. 11 – 12)

Dělení rodiny:

- Jaderná/nukleární – úplná (otec, matka, děti)
- neúplná (chybí jeden rodič)

Vícegenerační – prarodiče, rodiče, děti (více generací žije spolu)

Rekonstituovaná – další sňatek po rozvodu, objevují se další děti (nevlastní)

3.2.1 Neúplná rodina

Jak vypadá úplná rodina, si dokážeme představit. Rodiče, kteří většinou splňují funkce rodiny a vytváří spolu domov. U vícegenerační rodiny je vysvětlení také jednoduché. Nově vzniklá rodina žije se svou původní, takže se setkává v jednom soužití více generací. Avšak složitější pochopení můžeme nalézt u neúplné rodiny, která vzniká, když v ní jeden z rodičů chybí. Jak už jsme již zmínili, nejčastěji v rodině chybí otec. Nyní se tedy podíváme na současný stav neúplných rodin, jak fungují a jaké výhody a nevýhody má takto utvořená rodina.

Manželství lze u nás právě ukončit pouze rozvodem. Avšak konec manželství může vypadat i takto: jeden z partnerů opustí domácnost; manželé spolu žijí, ale nesdílí své emoce a komunikují spolu jen v nejnútnejším případě; dlouhodobá nepřítomnost jednoho člena rodiny (uvěznění, emigrace, armáda) nebo také patologie jednoho z partnerů (Good, 1956, cit. podle Možný, 2008, s. 206).

S ohledem na konec manželství, které ještě není ukončeno právě rozvodem, je stále neúplná rodina čím dál častější forma rodiny. Dříve to bylo nejčastěji důsledkem rozvodů, avšak v dnešní době se děti rodí už mimo manželství. Procento narozených dětí mimo manželství stále roste. V roce 2003 se více než 28% narodilo matkám tzv. za svobodna a v roce 2012 to bylo skoro 45%. (Holá, Westphalová, Kováčová, Spáčil, 2014, s. 25 – 26)

Současným trendem je právě to, že se neustále oddaluje mateřství. Jako příklad uvádíme výzkumy z Anglie, kde byl průměrný věk při narození prvního dítěte u vdaných žen v šedesátých letech 24 let a v devadesátých již 29. Právě proto nejčastějším důvodem, proč se rodí děti na svět mimo manželství je, že žena nepotká vhodného partnera, ale i přesto chce přivést na svět dítě. Ženy tedy čekají, až budou zajištěné, úspěšné a poté plánují rodičovství. Většinou se však toto období blíží již střední dospělosti (často kolem 35 let). Tyto matky chtějí být svobodné a tak vzniká první skupina neúplných rodin. Druhou skupinou

jsou matky, kterým manžel zemřel a do třetí skupiny patří matky z rozpadlé rodiny. (Sobotková, 2007, s. 154 - 171)

Dále si řekneme, jaké má důsledky vznik neúplné rodiny.

3.2.1.1 Dopady vzniku neúplné rodiny

Nyní si vysvětlíme, jaký má dopad na děti odchod jednoho z rodičů. Je předvídatelné, že dívky budou reagovat jinak než chlapci. Na děti však může způsobit dopad i rodič, se kterým děti zůstávají. Ne vždy zůstane i dospělý beze změn.

Asi polovina dětí prožije část svého života v neúplné rodině. V naprosté většině případů děti zůstávají s matkou. Absence otce má tedy rozhodně větší dopad na syny, jakožto na vzor, než na dcery. Na chlapcích, vyrůstajících v rodině bez otce, se projevuje změna v chování dvěma druhy. Buď začne chlapec inklinovat k neutrálnějším projevům, postojům a hrám nebo naopak projevuje přehnaně mužské chování. U dívek vznikají jen menší rozdíly v chování než u chlapců. Mezi jeden z projevů můžeme zmínit například to, že se k ostatním chlapcům dívky chovají asertivněji a projevují větší iniciativu v navazování vztahů. Jen opravdu malá hrstka dětí vyrůstá s otcem, avšak v takových případech jsou děti většinou s matkou v častém kontaktu, takže nevznikají žádné změny v chování. (Janošová, 2008, s. 186 -188)

Teď si uvedeme pár příkladů, které mohou nastat, když otec opustí rodinu. Mezi první problémem patří to, že se u matky zvýší stres z pocitu, že je na všechno sama. Musí se sama starat o domácnost, finance a zaměstnání. Druhým problémem je emoční distres, změna pohledu na sebe a ohrožení své totožnosti. Třetím problémem jsou vztahy. Strach, že se sníží interakce s dětmi. Někdy do toho může zasahovat i problémová komunikace s bývalým manželem. To vše působí na matku po rozvodu nebo odchodu partnera a může to způsobit u ženy pocit selhání, pochybnosti, pocit viny a výčitky. V tomto případě se doporučuje matkám vyhledat odbornou, byť jen podpůrnou pomoc. (Sobotková, 2007, s. 174 – 178)

Další možností zvládnutí stresu po rozvodu je si najít novou oporu v podobě nového partnera. Tím pádem nám může vzniknout takzvaná rekonstituovaná rodina.

3.2.2 Rekonstituovaná rodina

Mnoho rozvedených lidí se snaží založit rodinu novou. Jak už jsme výše zmínili, ochota zakládat novou rodinu, se čím dál více snižuje. Avšak stále je zde nějaké procento lidí, kteří nové rodiny zakládají.

Většinou další sňatek uzavírají jedinci v krátkém časovém úseku od rozvodu. Častěji se o novou rodinu pokouší muži, kteří jsou po rozvodu méně šťastní než ženy. Ženy se právě naopak dříve spokojí se svým stavem a mají menší potřebu zakládat další rodinu. Opakované manželství bývá velmi odlišné od prvního. Riziko dalšího rozvodu je vyšší a to zejména z toho důvodu, že jedinci již jeden rozvod zažili, takže se tolik nebojí. Na druhou stranu se ve většině případů jedná o manželství úspěšnější než první. Celkově vzato tato rekonstituovaná rodina se dá těžko identifikovat, protože existuje mnoho variant těchto rodin (opakované manželství může být pro oba členy nebo jen jednoho, mohou být bezdětní, jeden z nich nebo oba mohou mít z minulého manželství děti, mohou mít již svoje vlastní děti, atd.). (Možný, 2006, s. 224 – 225)

V následující praktické části se pokusíme vyzkoumat jeden z možných dopadů na vývoj jedince v souvislosti se strukturou rodiny, ve které momentálně žijí.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 DESIGN VÝZKUMU

Problematika sebepojetí u dětí či adolescentů není moc řešeným tématem. Spíše slýcháváme konkrétně o sebevědomí, což je jen část sebepojetí. V našem výzkumu budeme zkoumat sebepojetí konkrétně u adolescentů. Právě adolescenti by měli mít své sebepojetí ustálenější, avšak ještě není ovlivněno pozdějším věkem spojeným například s povoláním nebo vlastní rodinou. Budeme zkoumat, jaký má vliv na sebepojetí těchto jedinců úplnost rodiny. V teoretické části jsme již zmiňovali, že u těchto dvou skupin (adolescenti z úplných a neúplných rodin) mohou nastat rozdíly v sebepojetí.

Metodologická východiska jsme použili podle Miroslava Chrásky, které uvádí v publikaci *Metody pedagogického výzkumu*.

4.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem našeho výzkumného šetření je **zjistit rozdíl sebepojetí adolescentů z úplných a neúplných rodin**.

Dílčí cíle:

- Zjistit sebehodnocení adolescentů z úplných a neúplných rodin.
- Zjistit hodnocení vlastní osoby od významných druhých z pohledu adolescentů z úplných a neúplných.
- Zjistit rozdíl mezi testem sebehodnocení a testem o tom, jak hodnotí adolescenty z úplných a neúplných rodin významní druzí.
- Zjistit aspekty, které jsou nejdůležitější pro sebepojetí adolescentů z úplných a neúplných rodin.

4.2 Výzkumný problém

Hlavní výzkumná otázka:

- Jaký je rozdíl sebepojetí adolescentů z úplných a neúplných rodin?

Dílčí výzkumné otázky:

- Jak hodnotí adolescenti z úplných a neúplných rodin sami sebe?
- Jak si myslí adolescenti z úplných a neúplných rodin, že je vidí a hodnotí druzí?
- Jaký je rozdíl u adolescentů z úplných a neúplných rodin ve výsledcích v testu sebehodnocení a v testu o tom, jak je hodnotí významní druzí?

- Jaké aspekty jsou nejdůležitější pro sebepojetí adolescentů z úplných a neúplných rodin?

4.3 Stanovení výzkumných hypotéz

H₁: Mezi sebehodnocením adolescentů z úplných a neúplných rodin existuje rozdíl.

H₂: Mezi hodnocením od významných druhých z pohledu dotazovaných adolescentů z úplných a neúplných rodin existuje rozdíl.

H₃: Mezi testy sebehodnocení a testy hodnocení od významných druhých z pohledu tázaných adolescentů z úplných rodin existuje souvislost.

H₄: Mezi testy sebehodnocení a testy hodnocení od významných druhých z pohledu tázaných adolescentů z neúplných rodin existuje souvislost.

4.4 Výzkumný soubor

Cílová skupina našeho výzkumu jsou adolescenti (15 až 20 let) z úplných a neúplných rodin, které si rozčleníme na základě čtvrté otázky dotazníku.

Dotazník byl zveřejněn a umístěn na webovou stránku survio. Tam jsme zjistili, že z 56 respondentů, je pouze 18 z neúplných či rekonstituovaných rodin. Z tohoto důvodu jsme se obrátili na školu Gymnázium a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Zlín, kde jsme požádali výhradně studenty z neúplných a rekonstituovaných rodin o vyplnění dotazníku. Zde jsme tedy sesbírali 26 dotazníků. Dalších 54 dotazníků jsme rozdali na škole Obchodní akademie Tomáše Bati ve Zlíně.

4.5 Volba výzkumných metod a technik

S ohledem k charakteru výzkumného problému jsme vybrali kvantitativní druh výzkumu. Kvůli zachování anonymity respondentů jsme zvolili dotazník jako metodu sběru dat. Dotazník byl vytvářen na základě teoretické části. Skládá se z 30 otázek, z nichž byla část uzavřená, část otevřená a největší část utvořená pomocí metody škál.

4.6 Způsob zpracování dat

Pro zpracování dat jsme použili čárkovací metodu za pomoci programu Microsoft office Excel a pro výpočet test dobré shody Chí-kvadrát pro kontingenční tabulku.

5 ANALÝZA DAT DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

Jak už bylo výše zmíněno, dotazníky jsme rozdali na dvou středních školách a také byl zveřejněn na webové stránce survio. Na této stránce nám vyplnilo dotazník 71 respondentů, z čehož jsme museli 15 vyřadit za nesplněný věkový limit. Použitelných bylo tedy 56 dotazníků. Fyzicky jsme rozdali 80 dotazníků, z toho se nám vrátilo 74. Návratnost dotazníků byla tedy 92,5%. Dohromady nám tedy zůstalo 130 dotazníků. Dále jsme vyřadili 10 dotazníků adolescentů stratifikovaným výběrem, aby nám vznikly dvě rovnocenné skupiny po 60ti respondentech.

Dále si uvedeme konkrétní výsledky jednotlivých otázek dotazníkového šetření. Vždy uvedeme konkrétní číslo a přesné znění otázky, které bylo předloženo adolescentům, následné vyhodnocení a komentář k dosaženým hodnotám.

Otázka č. 1: Jaké je Vaše pohlaví?

Ze 120 respondentů bylo 47 **mužů**, takže z celkového počtu respondentů je to **39%**. Konkrétně 21 z neúplných nebo rekonstituovaných rodin a 26 z úplných nebo vícegeneračních rodin. **Žen** bylo 73, což činí **60,8%**, z toho je 39 z neúplných nebo rekonstituovaných rodin a 34 z úplných nebo vícegeneračních rodin.

Otázka č. 2: Kolik je Vám let?

Tato otázka měla účel ujištění, zda respondent patří do výzkumného vzorku. Na základě této otázky jsme 15 dotazníků vyřadili. Ostatních 120 respondentů potvrdilo, že patří do kategorie 15 – 20 let.

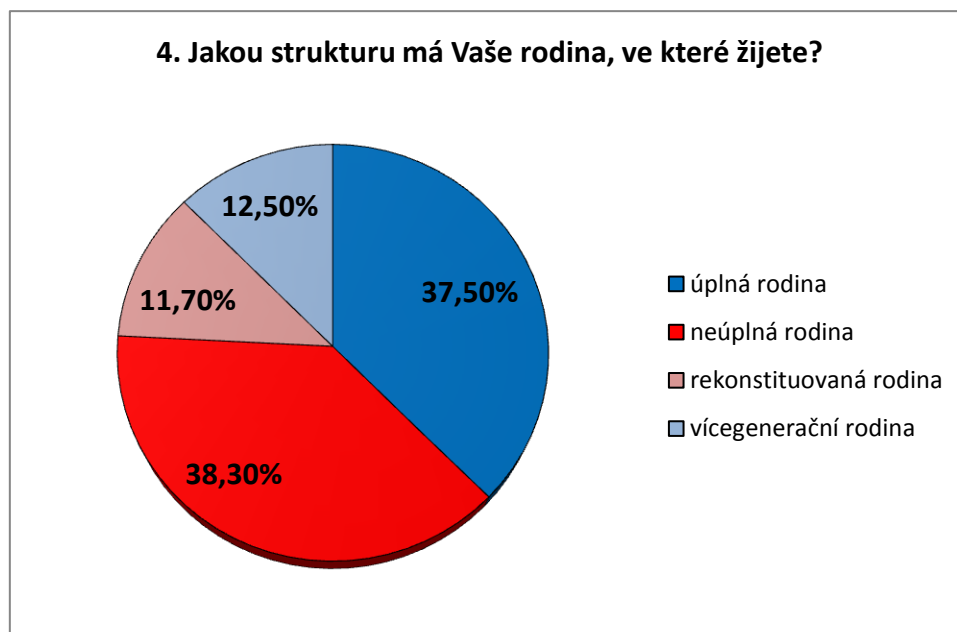
Otázka č. 3: Jak rozumíte pojmu sebepojetí?

První odpověď, která zněla: představa o sobě, která je stejná v čase a situacích, nebyla správná. Tuto výpověď označilo 17 respondentů, což činí 14,2%. Druhou, správnou výpověď je, že sebepojetí proces vnímání sebe samého, které se vytváří pomocí zkušeností s prostředím, určilo 100 respondentů. **83,3% respondentů tedy vědí, co znamená sebepojetí**. A poslední nesprávná výpověď je, že: je to stejné jako sebevědomí, určilo jen 2,5%, čili 3 respondenti.

Otázka č. 4: Jakou strukturu má Vaše rodina, ve které žijete?

Tato otázka byla vytvořena za účelem rozřazení respondentů do dvou skupin, abychom mohli následující výpovědi porovnávat. Možnosti výpovědí byli 4 (úplná nukleární rodina,

neúplná nukleární rodina, vícegenerační rodina a rekonstituovaná rodina). Skupiny byly vybrány záměrně se stejnou četností 60 a 60 respondentů. Do první skupiny patří respondenti z úplných nukleárních rodin, kterých bylo celkem 45 a 15 z vícegeneračních rodin (dále jen respondenti z úplných rodin). Druhá skupina 60ti respondentů má rozvržení 46 adolescentů z neúplných rodin a 14 z rekonstituovaných rodin (dále jen respondenti z neúplných rodin).

Graf 1 Jakou strukturu má Vaše rodina, ve které žijete?

Otázka č. 5: Jak dlouho žijete v takto strukturované rodině?

Tuto otázku jsme položili výhradně kvůli skupině adolescentů, kteří žijí v neúplných nebo rekonstituovaných rodinách. Slouží jako čistě orientační.

Výpověď 1 – 5 let označilo 20 respondentů, 6 – 10 let dalo 19 respondentů, 12 adolescentů označilo 11 a více let a odpověď celý život dalo 9 respondentů. Nejvíce, čili **33,3%** žije jen s jedním rodičem teprve **1 – 5 let**. Následně **6 – 10 let** žije v takto strukturované rodině **31,7%**. Předposlední skupinou je **20%** respondentů žije **11 a více let** v neúplné či rekonstituované rodině. A nejméně **15%** žije **celý život** v takto strukturované rodině.

Otázky č. 6 – 15: Rosenbergova sebehodnotící škála

Tento blog deseti otázek jsme použili podle Rosenberga. V teoretické části jsme již naznačili, z čeho se skládá a k čemu slouží. Nyní si ukážeme konkrétně, jak tato škála vypadá a jak se hodnotí.

Jak už jsme zmínili, skládá se z 10ti tvrzení. Na tato tvrzení lze odpovědět čtyřmi způsoby: absolutně souhlasím, spíše souhlasím, spíše nesouhlasím a absolutně nesouhlasím. Výhodou těchto odpovědí je, že nelze odpovědět střední hodnotou, čili nevím. Vždy se respondent musí rozhodnout, k jaké odpovědi se spíše přiklání.

Nyní si ukážeme přesné znění otázek v Rosenbergově sebehodnotící škále:

6. Cítím, že mám stejnou hodnotu, jako ostatní lidé.	1	2	3	4
7. Cítím, že mám mnoho dobrých vlastností.	1	2	3	4
8. Celkově mám sklony k tomu považovat se za neúspěšného člověka.	1	2	3	4
9. Dokážu dělat věci stejně kvalitně jako ostatní lidé.	1	2	3	4
10. Cítím, že nemám na co být hrdý/á.	1	2	3	4
11. Vnímám se pozitivně.	1	2	3	4
12. Celkově vzato jsem sám/sama se sebou spokojen/á.	1	2	3	4
13. Přál/a bych si, abych si sám/sama sebe mohl/a více vážít.	1	2	3	4
14. Určitě se někdy cítím zbytečný/á, nepoužitelný/á.	1	2	3	4
15. Někdy si myslím, že nejsem v ničem dobrý/á.	1	2	3	4

Tabulka 1 Rosenbergova sebehodnotící škála

V této škále se vyskytují pozitivní a negativní výpovědi. Těmto jednotlivým výpovědím jsou přiřazeny body. Pozitivní výpovědi 6., 7., 9., 11. a 12. otázka mají rozvržení bodů pro absolutně souhlasím 3 body, spíše souhlasím 2 body, spíše nesouhlasím 1 bod a absolutně nesouhlasím 0 bodů. Negativní výpovědi 8., 10., 13., 14. a 15. otázka má rozvržení bodů pro absolutně souhlasím 0 bodů, spíše souhlasím 1 bod, spíše nesouhlasím 2 body a absolutně nesouhlasím 3 body.

Následné sečtení bodů nám ukáže míru sebehodnocení. 15 a méně značí nízké sebehodnocení, 16 – 25 znamená normální sebehodnocení a 26 a více nadprůměrné, abnormální sebehodnocení.

Po udělení bodů a následném spočítání jsme zjistili tyto výsledky:

1. adolescenti z úplných nebo také vícegeneračních rodin nabývají tyto hodnoty: nízké sebehodnocení má 12 respondentů, normální sebehodnocení má 37 respondentů a nadprůměrné sebehodnocení bylo naměřeno u 11ti respondentů.
2. adolescenti z neúplných nebo také rekonstituovaných rodin mají takové sebehodnocení: nízké má 28 respondentů, normální sebehodnocení bylo spočítáno u 19ti respondentů a nadprůměrné sebehodnocení má 13 respondentů.

Pro větší přehlednost si dané hodnoty zobrazíme v tabulce:

sebehodnocení	nízké	střední	vysoké
úplná rodina	12	37	11
neúplná rodina	28	19	13

Tabulka 2 Četnosti výsledků testu sebehodnocení adolescentů

Hlavní hypotéza:

H₁: Mezi sebehodnocením adolescentů z úplných a neúplných rodin existuje rozdíl.

Před výpočtem jsme si určili nulovou a alternativní hypotézu.

H₀: Mezi sebehodnocením adolescentů z úplných a neúplných rodin neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_A: Mezi sebehodnocením adolescentů z úplných a neúplných rodin existuje statisticky významný rozdíl.

$$\chi^2_{0,05}(2) = 5,991 < 12,35 \text{ přijímáme } H_A$$

Dle výše uvedeného výpočtu jsme zjistili, že sebehodnocení adolescentů souvisí s úplností rodiny. Adolescenti, kteří žijí v neúplné či rekonstituované rodině, mají výrazně nižší sebehodnocení, což se našim výpočtem potvrdilo. Sebepojetí a sebehodnocení se utváří převážně do období adolescence, z výpočtu je tedy jasné, že chvilková nejistota či stres může na naše sebehodnocení zapůsobit. I když je neúplná rodina už od narození a dítě vyrůstá jen s matkou nebo otcem, také to musí mít vliv na vývoj jedince. Starosti a povinnosti tedy nejsou děleny dvěma. Rodič je na vše sám, tím pádem to určitě může postihnout i dítě. Musí například více pomáhat a angažovat se v rodinných povinnostech. Zbývá tedy méně času na sebe a tvorbu samotného sebepojetí. Dle Praška (2007, s. 34 – 47) může vzniknout nízká sebedůvěra například zanedbáním rodičů, nadměrnou kritikou rodiče, nejistotou,

nedostatkem dobrých zážitků, nedostatkem citů a pocitu bezpečí, konfliktem rodičů mezi sebou nebo když rodič nepůsobí dostatečně jako vzor.

Otázky č. 16 – 25: Hodnocení od významných druhých z pohledu respondentů

Pro následný blok otázek jsme použili stejnou taktiku a stejné bodování jako u Rosenbergovy sebehodnotící škály. Budeme však zkoumat hodnocení vlastní osoby od druhých z pohledu tázaných. Použili jsme stejné výroky, avšak vztažené na mínění druhých.

16. Všichni o mně vědí, že mám stejnou hodnotu jako oni.	1	2	3	4
17. Ostatní si o mně myslí, že mám mnoho dobrých vlastností.	1	2	3	4
18. Druzí si o mně myslí, že jsem neúspěšný člověk.	1	2	3	4
19. Všichni vědí, že dělám věci stejně kvalitně jako oni.	1	2	3	4
20. Ostatní si myslí, že nemám na co být hrdý/á.	1	2	3	4
21. Okolí mě vnímá pozitivně.	1	2	3	4
22. Ostatní si o mně myslí, že jsem sám/sama se sebou spokojen/á.	1	2	3	4
23. Všichni mi říkají, abych si sám/sama sebe více vážil/a.	1	2	3	4
24. Druzí si o mně myslí, že jsem zbytečný/á, nepoužitelný/á.	1	2	3	4
25. Ostatní si o mně myslí, že nejsem v ničem dobrý/á.	1	2	3	4

Tabulka 3 Test názorů dotazovaných o hodnocení vlastní osoby od významných druhých

Bodování je stejné jako u Rosenbergovy sebehodnotící škály. Pozitivní výpovědi 16., 17., 19., 21. a 22. otázka mají rozvržení bodů pro absolutně souhlasím 3 body, spíše souhlasím 2 body, spíše nesouhlasím 1 bod a absolutně nesouhlasím 0 bodů. Negativní výpovědi 18., 20., 23., 24. a 25. otázka má rozvržení bodů pro absolutně souhlasím 0 bodů, pro spíše souhlasím 1 bod, spíše nesouhlasím 2 body a absolutně nesouhlasím 3 body. Vyhodnocení má také stejný charakter:

1. adolescenti z úplných nebo také vícegeneračních rodin nabývají tyto hodnoty: nízké hodnocení druhých z vlastního pohledu má 8 respondentů, střední hodnocení druhých má 47 respondentů a nadprůměrné hodnocení od druhých z pohledu respondentů bylo naměřeno u 5 respondentů.

2. adolescenti z neúplných nebo také rekonstituovaných rodin mají hodnocení od druhých z vlastního pohledu: nízké má 12 respondentů, zdravé u 35 respondentů a nadprůměrné hodnocení od významných druhých má 13 respondentů.

Opět si dané hodnoty zobrazíme v tabulce z důvodu větší přehlednosti:

hodnocení	nízké	střední	vysoké
úplná rodina	8	47	5
neúplná rodina	12	35	13

Tabulka 4 Četnosti výsledků testu hodnocení od druhých

Hlavní hypotéza:

H₂: Mezi hodnocením od významných druhých z pohledu dotazovaných adolescentů z úplných a neúplných rodin existuje rozdíl.

Nulová a alternativní hypotéza:

H₀: Mezi hodnocením vlastní osoby od druhých z pohledu tázaných adolescentů z úplných a neúplných rodin neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_A: Mezi hodnocením vlastní osoby od druhých z pohledu tázaných adolescentů z úplných a neúplných rodin existuje statisticky významný rozdíl.

$\chi^2_{0,05}(2) = 5,991 < 6,11$ přijímáme H_A

Dle výše uvedeného výpočtu jsme zjistili, že hodnocení od významných druhých z pohledu tázaných adolescentů souvisí s úplností rodiny. Adolescenti z úplné rodiny si myslí, že významní druzí mají na ně přiměřený pohled. Avšak u adolescentů z neúplných rodin je střední hodnota méně frekventovaná. Téměř třetina adolescentů z neúplných rodin si myslí, že je ostatní nemají rádi, podceňují je a berou je jako méněcenné. Další třetina má zase nadměrné smýšlení o tom, jak je vidí druzí. To pak může vést k selhání.

Srovnání testu sebehodnocení s testem hodnocení naší osoby od významných druhých z pohledu tázaných.

Nejdříve porovnáme adolescenty, kteří vyrůstali v úplné nebo vícegenerační rodině. Respondentů bylo celkem 60. V následující tabulce si ukážeme, jak uspěli tito respondenti v obou testech.

úplná rodina	nízké	střední	vysoké
sebehodnocení	12	37	11
hodnocení druhých	8	47	5

Tabulka 5 Četnosti výsledků testu u adolescentů z úplných rodin

Hlavní hypotéza:

H₃: Mezi testy sebehodnocení a testy hodnocení od významných druhých z pohledu tázaných adolescentů z úplných rodin existuje souvislost.

Nulová a alternativní hypotéza:

H₀: Mezi výsledky testu sebehodnocení s testu hodnocení naší osoby od významných druhých z pohledu tázaných adolescentů z úplných rodin neexistuje statisticky významná souvislost.

H_A: Mezi výsledky testu sebehodnocení s testu hodnocení naší osoby od významných druhých z pohledu tázaných adolescentů z úplných rodin existuje statisticky významná souvislost.

$$\chi^2_{0,05}(2) = 5,991 > 4,24 \text{ přijímáme } H_0$$

Z výše uvedeného výsledku jsme zjistili, že mezi výsledky testu sebehodnocení s testu hodnocení naší osoby od významných druhých z pohledu tázaných adolescentů z úplných rodin neexistuje statisticky významný rozdíl. Adolescenti z úplných rodin hodnotí tedy svou osobu skoro stejně, jak si myslí, že je hodnotí okolí. Z výsledku tedy vyplývá, že jejich sebepojetí je vyrovnané. Tato skupina adolescentů se tedy nepodceňuje ani nenadhodnocuje. Dalo by se říci, že mají téměř všichni adolescenti z úplných rodin vyrovnané pohledy na svou osobu.

Druhou skupinou, kterou potřebujeme porovnat, jsou adolescenti z neúplných nebo rekonstituovaných rodin. V následující tabulce si ukážeme četnost výsledků respondentů v obou testech.

neúplná rodina	nízké	střední	vysoké
sebehodnocení	28	19	13
hodnocení druhých	12	35	13

Tabulka 6 Četnosti výsledků testu u adolescentů z neúplných rodin

Hlavní hypotéza:

H₄: Mezi testy sebehodnocení a testy hodnocení od významných druhých z pohledu tázaných adolescentů z neúplných rodin existuje souvislost.

Nulová a alternativní hypotéza:

H₀: Mezi výsledky testu sebehodnocení a testu hodnocení naší osoby od významných druhých z pohledu tázaných adolescentů z neúplných rodin neexistuje statisticky významná souvislost.

H_A: Mezi výsledky testu sebehodnocení a testu hodnocení naší osoby od významných druhých z pohledu tázaných adolescentů z neúplných rodin existuje statisticky významná souvislost.

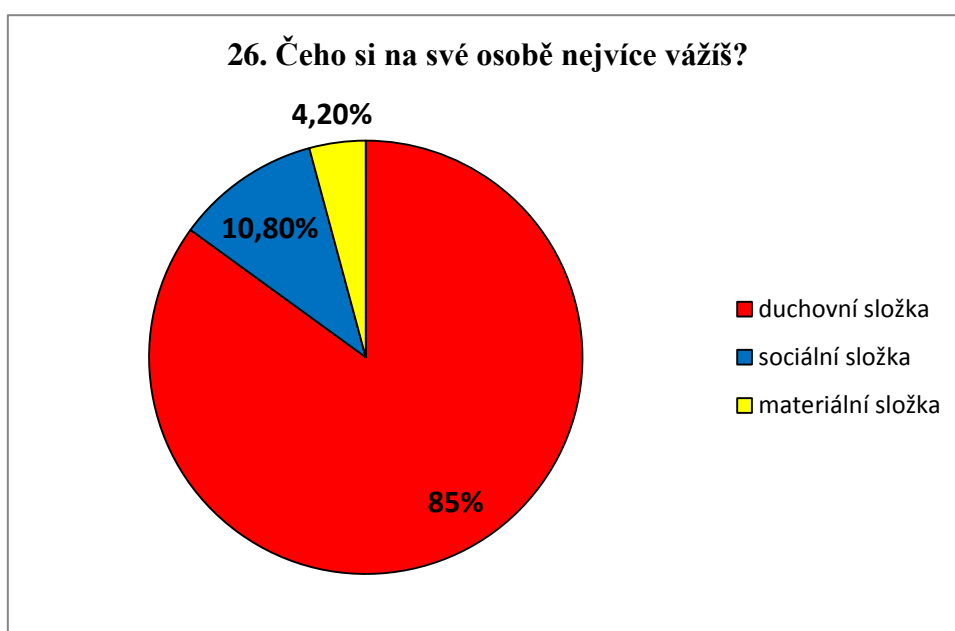
$$\chi^2_{0,05}(2) = 5,991 < 11,14 \text{ přijímáme } H_A$$

Zjistili jsme, že mezi výsledky testu sebehodnocení a testu hodnocení naší osoby od významných druhých z pohledu tázaných adolescentů z neúplných rodin existuje statisticky významný rozdíl. Adolescenti z neúplných rodin si myslí, že okolí je nehodnotí tak kriticky, jak hodnotí sami sebe. Značí to však o horších vnitřních pocitech. Tato skupina adolescentů má určitě sklony se podceňovat, nebo naopak přeceňovat. Můžeme tedy hovořit o nezdravém sebepojetí, kdy tyto dvě složky (sebeпоjetí a pohled významných druhých) nejsou vyrovnány.

Otázka č. 6: Čeho si na své osobě nejvíce vážíš?

První výpověď zněla: vážím si svých vlastností, charakteru a hodnot, druhá: vážím si toho, čeho jsem v životě dosáhl, jaké mám jméno a postavení ve společnosti a třetí: vážím si svých věcí nebo svého vzhledu.

Toto rozvržení souvisí s dělením na duchovní (vážím si svých vlastností, charakteru a hodnot), sociální (vážím si toho, čeho jsem v životě dosáhl, jaké mám jméno a postavení ve společnosti) a materiální (vážím si svých věcí nebo svého vzhledu) složky Já. Toto dělení jsme již rozebrali a vysvětlili v teoretické části.

Graf 2 Čeho si na své osobě nejvíce vážíš?

Z celkového počtu 85% adolescentů, kteří označili za nejdůležitější duševní část Já, zaujímají adolescenti **z neúplných nebo rekonstituovaných rodin 40,8%** a respondenti **z úplných nebo vícegeneračních rodin 44,2%**.

Sociální složku označilo 10,8% adolescentů, z čehož bylo **5% z neúplných rodin a 5,8% z úplných rodin**.

Materiální složku zaujímá **4,2% adolescentů z neúplných rodin**. Žádný z respondentů z úplné rodiny si neváží nejvíce materiální složky. Procento není sice moc vysoké, ale je možné, že adolescenti z neúplných rodin se více váží na materiální věci z důvodů pocitů méněcennosti nebo špatných vazeb s okolím.

Otázka č. 27: Jakou vlastnost máš na sobě nejraději?

Tato otázka byla otevřená, kde respondenti sami vypisovali, co je napadne bez možnosti výběru. Jejich výpovědi jsme rozřadili do 3 kategorií. Kategorie zněly: sebevědomí respondenti, dobrosrdeční jedinci a vtipálci.

U adolescentů z úplných rodin bylo rozvržení následovné: **56,7% dobrosrdeční respondenti, 25% sebevědomí jedinci, 10% vtipálci** a 8,3% neví nebo neuvedlo.

U adolescentů z neúplných rodin bylo rozvržení takové: **68,3% dobrosrdeční respondenti, 16,7% sebevědomí jedinci, 6,7% vtipálci** a 8,3% neví nebo neuvedlo.

Nyní si uvedeme pár příkladů slov, které respondenti uváděli. Sebevědomí jedinci používali slova cílevědomost, chytrost/inteligence, pozitivní myšlení, optimismus, jít si za svým, nadřazenost nebo sebevědomí. Dobrosrdeční jedinci uváděli upřímnost, empatie, tolerantnost, morálnost, dobrosrdečnost, oddanost, ochotu, ochotu pomoci, laskavost, obětavost, pochopení, zodpovědnost, spolehlivost, pravdomluvnost a skromnost. Vtipálci psali slova veselost, vtipnost a humor.

Otázka č. 28: Za co si myslíš, že si tě nejvíce váží druzí?

Tato otázka má stejný charakter jako předchozí. Dokonce i kategorie zůstávají stejné. Dále tedy popíšeme již rozvržení výpovědí.

U adolescentů z úplných rodin bylo rozvržení následovné: **68,3% dobrosrdeční adolescenti, 16,7% sebevědomí jedinci, 8,3% vtipálci** a 6,7% neví nebo neuvedlo.

U adolescentů z neúplných rodin bylo rozvržení takové: **80% dobrosrdeční adolescenti, 13,3% sebevědomí jedinci, 3,3% vtipálci** a 3,4% neví nebo neuvedlo.

Otázka č. 29: Na kterou materiální věc jsi nejvíce hrdý?

Z volně psaných výpovědí respondentů jsme vytvořili 4 kategorie: zázemí, osobní úspěchy, věci a blízcí.

Nyní uvedeme pár příkladů, které uváděli respondenti. Do kategorie zázemí patří výpovědi typu dům, pokoj a postel. Mezi osobní úspěchy respondenti uváděli medaile, texty, vše co sám vytvořil, seminární práce, licence jezdce, vědomosti a své vlasy. Do kategorie věci uváděli adolescenti auto, mobil, klavír, kytaru, kolo, počítač, oblečení či sportovní výbava

a lednice. Čtvrtou kategorií jsme vytvořili pouze na základě výpovědí adolescentů z neúplných rodin, kteří uváděli například matka, pes a rodina.

Rozvržení výpovědí adolescentů z úplných rodin bylo následovné: **8,3% zázemí, 26,7% osobní úspěchy, 56,7% věci** a 8,3% neví nebo neuvedlo.

U adolescentů z neúplných rodin bylo rozvržení takové: **10% zázemí, 8,3% osobní úspěchy, 48,3% věci, 11,7%** uvedlo své **blízké** a 21,7% neví nebo neuvedlo.

Otázka č. 30: Kdyby ses měl/a popsat jen jedním jakýmkoliv slovem, které by to bylo?

Zde jsme vytvořili 4 kategorie, které jsme pojmenovali jako jedince sebevědomé, jedince s nízkým sebevědomím, dobrosrdečné respondenty a pohodáře.

Procenta výpovědí u adolescentů z úplných rodin v jednotlivých kategoriích byli následovné: **43,3% sebevědomí** jedinci, **16,7%** respondenti s **nízkým sebevědomím**, **26,7% dobrosrdeční** adolescenti, **0% pohodáři** a 13,3% neví nebo neuvedlo.

Adolescenti z neúplných rodin vypovídali takto: **23,3% sebevědomí** respondenti, **26,7%** respondenti s **nízkým sebevědomím**, **33,3% dobrosrdeční** jedinci, **13,3% pohodáři** a 3,4% neví nebo neuvedlo.

Respondenti uváděli v jednotlivých kategoriích následovná slova. Sebevědomější jedinci uváděli například borec, cílevědomý, inteligence, úžasná, bláznivá, egoista, nezastavitelná, výjimečná, bůh, neuvěřitelná, směšek a legenda. Adolescenti s nižším sebevědomím psali tichá, líná, obyčejná, méněcenná, znuděná, plachost, trapka, smolař, nepotřebný, nesamostatná a neúplná. Do kategorie dobrosrdečných jedinců jsme zařadili výroky skromná, věrná, bojovník, kamarádka, poctivý, slušná, milující, svobodná a dobrosrdečný. Do poslední kategorie, která se objevila pouze u adolescentů z neúplných, patří snílek, klid'as, pohodář, skřítek a úsměv.

5.1 Interpretace dat

Před zahájením výzkumu jsme si položili první dílčí otázku, která zněla, jak hodnotí adolescenti z úplných a neúplných rodin sami sebe. Výsledky jsme zjistili pomocí Rosenbergovy sebehodnotící škály. U adolescentů z úplných rodin se objevily přiměřené výsledky. Většina z nich měla středně vysoké sebehodnocení a malá část nízké nebo nadprůměrné. Avšak u adolescentů z neúplných rodin jsme našli značné rozdíly. Téměř polovina respondentů měla nízké sebehodnocení. Spatřujeme zde tedy velký rozdíl v sebehodnocení v závislosti na úplnosti rodiny. Dle Plaňavy (2000, str. 168 – 169) je pro děti rozvod rodičů frustrující až traumatizující zážitek, kvůli kterému jsou děti napořád poznamenány. Právě sebepojetí jako celek může být touto zkušeností poznamenáno. Nízké sebepojetí může mít spoustu jiných příčin, avšak v našem realizovaném výzkumu jsme našli předpokládanou souvislost nízkého sebehodnocení s adolescenty, kteří vyrůstali v neúplné rodině. Adolescenti z úplných rodin měli ve většině případů přiměřené sebepojetí. Tyto výsledky jsme očekávali.

Druhou zásadní otázkou našeho výzkumu bylo, jak si myslí adolescenti z úplných a neúplných rodin, že je vidí a hodnotí druzí. U adolescentů z úplných rodin se opět objevil podobný výsledek jako u sebehodnocení. Výrazné rozdíly vidíme u adolescentů z neúplných rodin, kdy se jejich výsledky shromažďují také u středních hodnot jako u respondentů z úplných rodin. To vše souvisí s naší třetí výzkumnou otázkou, která zněla, jaký je rozdíl u adolescentů z úplných a neúplných rodin ve výsledcích v testu sebehodnocení a v testu o tom, jak je hodnotí významní druzí.

Jak už jsme zmínili v kapitole analýzy dat, tak adolescenti z úplných rodin mají na sebe přiměřený pohled a ten pohled ztotožňují s okolím. To znamená, že si myslí, že je ostatní vidí stejně, jak se sami cítí. Tomuto výsledku se dá říci zdravé sebepojetí, kdy jsou tyto dvě složky vyrovnané. Tento výsledek je zcela uspokojujivý. U respondentů z neúplných rodin jsou ale výsledky rozdílné. Sebehodnocení mají spíše nižší, ale pohled druhých směřuje spíše do středních hodnot. Sebpojetí je tedy značně nevyrovnané. Tento výsledek naznačuje, že respondenti mají sice nízké sebehodnocení, ale ještě přijímají zpětnou vazbu od okolí. V této fázi není ještě úplně pozdě se zahájením posílení sebehodnocení. Dle výzkumu Jíříčkové z roku 1994 vyvolávaly „porozvodové děti“ u spolužáků pocity napětí a tendence se jim vyhýbat (Plaňava, 2000, str. 172). Avšak z našeho výzkumu vyplývá, že

adolescenti tyto pocity nezaznamenali. Myslí si, že je na ně nahlíženo stejně jako na ostatní adolescenty z úplných rodin.

Poslední výzkumnou otázkou bylo, jaké aspekty jsou nejdůležitější pro sebepojetí adolescentů z úplných a neúplných rodin. Typy aspektů byly duchovní, sociální a materiální, které byly zakomponovány ve formě výpovědí: vážím si svých vlastností, charakteru a hodnot; vážím si toho, čeho jsem v životě dosáhl, jaké mám jméno a postavení ve společnosti a vážím si svých věcí nebo svého vzhledu. Drtivá většina označila jako nejdůležitější aspekt duchovní, čili vážím si svých vlastností, charakteru a hodnot. Poté ve formě volné výpovědi psali jen kladné vlastnosti a hodnoty.

5.1.1 Diskuse

Výsledky sebehodnocení adolescentů z úplných a neúplných rodin byly očekávané. Předpokládali jsme, že adolescenti z neúplných rodin budou mít sebehodnocení nižší, což měli. Překvapivé však byly výsledky druhého testu, kde jsme zkoumali, jak si myslí dotazovaní adolescenti, že je vidí významní druzí. Očekávali jsme také nižší výsledky adolescentů z neúplných rodin, ale výsledky byly spíše střední než nízké. Domníváme se tedy, že následující život adolescentů může jejich sebepojetí zlepšit. Například dosažení dobrých studijních výsledků spojených s přijetím na vysokou školu, nalezení vysněné práce či volba partnera by mohly poskytnout lepší zpětnou vazbu od okolí, tím pádem zlepšit sebepojetí. Můžeme zde opět zdůraznit volbu tohoto vybraného výzkumného vzorku. Záměrně jsme vybrali adolescenty, kteří mají utvořený pohled na sebe, ale stále se může v blízké budoucnosti měnit. Tyto výsledky jsou tedy pozitivní pro budoucnost. Poslední blok otevřených otázek nás také překvapil. Nečekali jsme takové sjednocené názory na aspekty, kterými se popisují. Byla předpokládána malá četnost u materiální složky, kdy je předvídatelné, že adolescenti ještě nemají koupené věci ze svých peněz, tudíž nemají být tolik na co hrdí. U sociální složky jsme čekali naopak větší četnosti. Spousta adolescentů například sportuje nebo se angažuje v různých soutěžích, takže jsme čekali, že budou hrdí na to, čeho dosáhli.

ZÁVĚR

Vzhledem k současnému stavu společnosti a rodiny, kdy roste rozvodovost, nebo kdy matky chtějí žít samy se svými dětmi, je potřeba, aby se zvýšila pozornost na děti vyrůstající v takto strukturované rodině. Muž a žena mají v rodině svou roli. Každý je vzorem, ale každý přispívá k něčemu jinému. Změna tedy nastane, když jeden ze vzorů v rodině chybí. Společnost ale pořád odkazuje na rodiče jako na muže a ženu, takže dítěti je stále připomínáno, že někdo v rodině chybí.

Zásadní změnou, která může ovlivnit sebepojetí dítěte, je právě již zmíněný rozvod. Hlavní snahou rodičů by mělo být to, aby měl rozvod co nejmenší dopad na děti. Zahrnuje to domluvu a co nejkldnější rozvod. Dalším krokem by měl být zájem rodiče. Například se informovat s odborníky, jak přistupovat k dítěti a co mu poskytnout v tomto těžkém období.

Dle našeho výzkumu má většina adolescentů z neúplných rodin nižší sebepojetí než adolescenti z úplných rodin. Je tedy určitě potřeba se zaměřit na přesnou příčinu a prevenci tohoto jevu. Tento jev se totiž utváří postupně. Vše začíná v rodině, ale může to pokračovat ve škole a okolí. Prvním krokem je určitě zájem rodiče. Měl by své dítě dostatečně pozorovat na to, aby nízké sebepojetí rozpoznal. Pokud to sám nepozná, je dobré poslouchat okolí. Občas se zeptat kamarádů na jeho chování a vztahy, a pozorovat jak se chovají ve společnosti jiných. Dalším pomocníkem, který by nám mohl pomoci, je pedagog ve škole. Pedagog má jedinečnou možnost často pozorovat děti, jak se chovají v kolektivu. Pokud spatří nějaké dítě či dospívajícího, kteří se chovají bázně, má možnost upozornit rodiče. Ve školství je také možnost využít výchovného poradce, který má určitě možnost zasáhnout do tohoto procesu a pomoci jedinci.

Konkrétně je tedy možné využít poradenství v oblasti sociálních věcí, například rodinné poradny, poradny pro manželství, poradny pro mezilidské vztahy a občanské poradny. Ve školství je možné využít pedagogicko-psychologické poradny nebo přímo kontaktovat výchovného poradce ve škole.

Je možné také využít několik podporujících programů, které nabízí pomoc. Například uvedeme terénní podporu rodiny, programy pro rodiče i děti z neúplných a doplněných rodin, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Existuje i řada programů pro děti, které mají za úkol podpořit osobnost dítěte. Jeden z nejznámějších je například Program Pět P.

Na závěr je potřeba říci, že tento problém stále narůstá kvůli zvyšování takto strukturovaných rodin. Je potřeba tedy upoutat pozornost veřejnosti na aktuálnost tohoto problému. Dále bychom měli zvýšit informovanost o řešení problémů pro rodiny, kterým hrozí tato situace.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BALCAR, Karel, 1983. *Úvod do studia psychologie osobnosti*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- [2] BLATNÝ, M. a A. PLHÁKOVÁ, 2003. *Temperament, inteligence, sebepojetí: Nové pohledy na tradiční témata psychologického výzkumu*. Brno: Sdružení SCAN. ISBN 80-86620-05-0.
- [3] CARR-GREGG, Michael, 2011. *Psychické problémy v dospívání*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0062-8.
- [4] CARR-GREGG M. a E. SHALE, 2010. *Pubertáči a adolescenti: Průvodce výchovou dospívajících*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-662-9.
- [5] HAVLÍK R. a J. KOŤA, 2002. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-635-7.
- [6] HARTL, Pavel, 1993. *Psychologický slovník*. Praha: Jiří Budka. ISBN 80-90 15 49-0-5.
- [7] HOLÁ, L., L. WESTPHALOVÁ, A. KOVÁČOVÁ a O. SPÁČIL, 2014. *Rodinná mediace v České republice*. Praha: Leges. ISBN 978-80-7502-015-4.
- [8] CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [9] JANOŠOVÁ, Pavlína, 2008. *Dívčí a chlapecká identita: Vývoj a úskalí*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2284-9.
- [10] KOŤA J., D. TRPIŠOVSKÁ a M. VACÍNOVÁ, 2013. *Sociální psychologie: Vybrané kapitoly*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. ISBN 978-80-7452-029-7.
- [11] KRÁTKÁ, Jana, 2011. *Aktuální otázky teorie výchovy: Teoretická východiska, výzkumné nálezy a závěry pro praxi*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5727-2.
- [12] MATOUŠEK O. a H. PAZLAROVÁ, 2014. *Podpora rodiny: Manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0697-2.
- [13] MOŽNÝ, Ivo, 2008. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství slon. ISBN 978-80-86429-87-8.

- [14] NAKONEČNÝ, Milan, 2005. *Psychologie osobnosti*. Praha: Akademia. ISBN 80-200-0525-0.
- [15] PLAŇAVA, Ivo, 2000. *Manželství a rodiny*. Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-039-2.
- [16] PRAŠKO, Ján, 2007. *Jak vybudovat a posílit sebedůvěru*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1352-6.
- [17] PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ, 2013. *Pedagogický slovník: Sedmé, aktualizované a rozšířené vydání*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0403-9.
- [18] ŘÍČAN, Pavel, 2007. *Psychologie osobnosti: Obor v pohybu*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1174-4.
- [19] SATIROVÁ, Virginia, 2007. *Společná terapie rodiny*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-303-1.
- [20] SMĚKAL, Vladimír, 2004. *Pozvání do psychologie osobnosti: Člověk v zrcadle vědomí a jednání*. Brno: BARRISTER A PRINCIPAL. ISBN 80-86598-65-9.
- [21] SOBOTKOVÁ, Irena, 2007. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-250-8.
- [22] STATT, David, 2003. *Dictionary of psychology*. New York: Psychology press. ISBN 1-84169-342-1.
- [23] ŠIMČÍKOVÁ-ČÍŽKOVÁ a kol., 2008. *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 978-80-244-2141-4.
- [24] VÁGNEROVÁ, Marie, 2000. *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, staří*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.
- [25] VESELÁ, Renata a kol., 2003. *Rodina a rodinné právo: historie, současnost a perspektivy*. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-86432-48-3.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

např. například

kol. kolektiv

atd. a tak dále

SEZNAM GRAFŮ

<i>Graf 1 Jakou strukturu má Vaše rodina, ve které žijete?</i>	<i>31</i>
<i>Graf 2 Čeho si na své osobě nejvíce vážíš?</i>	<i>38</i>

SEZNAM TABULEK

<i>Tabulka 1 Rosenbergova sebehodnotící škála.....</i>	32
<i>Tabulka 2 Četnosti výsledků testu sebehodnocení adolescentů.....</i>	33
<i>Tabulka 3 Test názorů dotazovaných o hodnocení vlastní osoby od významných druhých.....</i>	34
<i>Tabulka 4 Četnosti výsledků testu hodnocení od druhých.....</i>	35
<i>Tabulka 5 Četnosti výsledků testu u adolescentů z úplných rodin.....</i>	36
<i>Tabulka 6 Četnosti výsledků testu u adolescentů z neúplných rodin.....</i>	37

SEZNAM PŘÍLOH

P I: Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dobrý den,

jsm studentka 3. ročníku Sociální pedagogiky na UTB ve Zlíně. V rámci výzkumu ke své bakalářské práci bych Vás chtěla požádat o vyplnění tohoto krátkého dotazníku. Dotazník se týká Vašeho sebepojetí v závislosti na úplnosti rodiny.

Vaše odpovědi jsou zcela **anonymní** a budou sloužit **pouze pro účely zpracování mé bakalářské práce**, proto Vás prosím o upřímné odpovědi.

Děkuji Vám za Váš čas,
Denisa Šašinová.

1. Jaké je vaše pohlaví?

- a) žena
- b) muž

2. Kolik je Vám let?

- a) 10 – 14
- b) 15 – 20
- c) 21 a více

3. Jak rozumíte pojmu sebepojetí?

- a) představa o sobě, která je stejná v čase a situacích
- b) proces vnímání sebe samého, které se vytváří pomocí zkušeností s prostředím
- c) je to stejné jako sebevědomí

4. Jakou strukturu má Vaše rodina, ve které žijete?

- a) úplná nukleární (otec, matka děti)
- b) neúplná nukleární (chybí jeden rodič)
- c) vícegenerační (prarodiče, rodiče, děti)
- d) rekonstituovaná (další sňatek rodiče po rozvodu)

5. Jak dlouho žijete v takto strukturované rodině?

- a) 1 – 5 let
- b) 6 – 10 let
- c) 11 a více let
- d) celý život

V následující části prosím zakřížkujte míru Vašeho souhlasu s jednotlivými výroky na stupnici:

1 – absolutně souhlasím, 2 – spíše souhlasím, 3 – spíše nesouhlasím, 4 – absolutně nesouhlasím.

	absolutně souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	absolutně nesouhlasím
6. Cítím, že mám stejnou hodnotu, jako ostatní lidé.	1	2	3	4
7. Cítím, že mám mnoho dobrých vlastností.	1	2	3	4
8. Celkově mám sklony k tomu považovat se za neúspěšného člověka.	1	2	3	4
9. Dokážu dělat věci stejně kvalitně jako ostatní lidé.	1	2	3	4
10. Cítím, že nemám na co být hrdý/á.	1	2	3	4
11. Vnímám se pozitivně.	1	2	3	4

12. Celkově vzato jsem sám/sama se sebou spokojen/á.	1	2	3	4
13. Přál/a bych si, abych si sám/sama sebe mohl/a více vážit.	1	2	3	4
14. Určitě se někdy cítím zbytečný/á, nepoužitelný/á.	1	2	3	4
15. Někdy si myslím, že nejsem v ničem dobrý/á.	1	2	3	4

	absolutně souhlasím	spíše souhlasím	spíše nesouhlasím	absolutně nesouhlasím
16. Všichni o mně vědí, že mám stejnou hodnotu jako oni.	1	2	3	4
17. Ostatní si o mně myslí, že mám mnoho dobrých vlastností.	1	2	3	4
18. Druzí si o mně myslí, že jsem neúspěšný člověk.	1	2	3	4
19. Všichni vědí, že dělám věci stejně kvalitně jako oni.	1	2	3	4
20. Ostatní si myslí, že nemám na co být hrdý/á.	1	2	3	4
21. Okolí mě vnímá pozitivně.	1	2	3	4
22. Ostatní si o mně myslí, že jsem sám/sama se sebou spokojen/á.	1	2	3	4
23. Všichni mi říkají, abych si sám/sama sebe více vážil/a.	1	2	3	4
24. Druzí si o mně myslí, že jsem zbytečný/á, nepoužitelný/á.	1	2	3	4
25. Ostatní si o mně myslí, že nejsem v ničem dobrý/á.	1	2	3	4

26. Čeho si na své osobě nejvíce vážíš?

- a) vážím si svých vlastností, charakteru a hodnot
- b) vážím si toho, čeho jsem v životě dosáhl, jaké mám jméno a postavení ve společnosti
- c) vážím si svých věcí nebo svého vzhledu

27. Jakou vlastnost máš na sobě nejraději?

28. Za co si myslíš, že si tě nejvíce váží druzí?

29. Na kterou materiální věc jsi nejvíce hrdý?

30. Kdyby ses měl/a popsat jen jedním jakýmkoliv slovem, které by to bylo?

.....

Děkuji za vyplnění!